

Seksuele doding in Nederland: een voorlopig overzicht

Emma Spangenberg en Marieke Liem, Universiteit Leiden,
m.c.a.liem@fgga.leidenuniv.nl.

Seksuele doding¹ wordt breed uitgemeten in de media, en leidt vaak tot hevige maatschappelijke reacties. Toch vormt seksuele doding slechts drie tot vijf procent van het totaal aantal opgeloste dodingen, wat neerkomt op ongeveer vijf tot tien zaken per jaar. Hoewel sinds een aantal decennia op internationaal gebied wetenschappelijke aandacht aan dit onderwerp wordt besteed, is dergelijk onderzoek in Nederland zeer schaars. Zo is er tot op heden geen duidelijk wetenschappelijk overzicht van de aard en incidentie van seksuele doding in ons land.

De afgelopen jaren heeft er een aantal seksuele dodingen in de belangstelling gestaan, waaronder de zaak van de 16-jarige Marianne Vaatstra en de Schiedammer Parkmoord waarbij het tienjarige meisje Nienke Kleiss om het leven werd gebracht. Beide zaken kenden een lang onderzoek- en strafproces. Andere in het oog springende zaken omvatten de moord op de Amsterdamse bejaarde vrouw Bep Theunissen door haar 18-jarige buurjongen, en de zaak van het 12-jarige meisje Milly Boele uit Dordrecht. Zij werd gedood door haar 26-jarige buurman, die werkzaam was binnen de politie als surveillant.

De prostitutiesfeer kent tevens een aantal seksuele dodingen, zoals de tot op heden onopgeloste moord op de 19-jarige Hongaarse moeder Bernadett Szabo op de Wallen en de moord op de 43-jarige Ilona Quaedflieg, een van de vrouwen uit de reeks prostitutie moorden in Heerlen, waarbij er onvoldoende bewijs was tegen de verdachte Peter C..

Definitie van seksuele doding ontbreekt

Tot op heden ontbreekt het aan een universeel geaccepteerde definitie van seksuele doding. Een aantal zaken kan direct als zodanig worden onderscheiden. In andere zaken is het seksuele motief echter moeilijk vast te stellen. Het

motief voor seksuele doding is uiteenlopend en past niet altijd in het stereotype ‘lustmoord’. Denk hierbij aan seksueel contact waarna er een ruzie ontstaat met een dodelijke afloop, dan kan het zijn dat de dader niet handelde vanuit een lustmotief.

In de beperkte Nederlandse onderzoeksliteratuur (Leistra & Nieuwbeerta, 2003; Nieuwbeerta & Leistra, 2007) spreekt men van seksuele doding wanneer het slachtoffer voor, tijdens of na de doding seksueel misbruikt is of hier een poging tot gedaan is. Hierbij kan sprake zijn van vrijwillig geslachtsverkeer – denk hierbij aan seksuele doding tussen partners of doding binnen de prostitutiesfeer. De meeste internationale definities richten zich op het bewijs van de plaats delict, waarbij er aanwijzingen dienen te zijn van seksuele activiteiten van de dader (Folino, 2000; Greenall, 2012; Ressler et al., 1988). Het kan hierbij gaan om masturbatie en/of penetratie van het slachtoffer (oraal, vaginaal of anaal (Beauregard & Martineau, 2012; Greenall & Wright, 2015; Maniglio, 2010), het (gedeeltelijk) naakt achterlaten van het lichaam en/of het verminken van geslachtsdelen (Beech et al., 2005; Greenall & Richardson, 2015; Kerr et al., 2013).

In onderzoek naar fataal geweld in Nederland wordt er doorgaans een onderscheid gemaakt tussen partnerdoding, kinderdoding, ouderdoding, doding bij ruzies, roofdoding en seksuele doding (Ganpat & Liem, 2013; Leistra & Nieuwbeerta, 2007). Het probleem met een dergelijke categorisatie van seksuele doding is dat deze dodingen ongewild kunnen worden opgenomen in foutieve categorieën als het seksuele motief niet expliciet naar voren komt. De incidentie op basis van deze Nederlandse onderzoeken (Leistra & Nieuwbeerta, 2003; 2007) betreft daarom een ondergrens van de daadwerkelijke incidentie.

Een ander probleem doet zich voor in de rechtspraak. Het uitvoeren van seksuele handelingen met een levenloos lichaam is in Nederland niet strafbaar gesteld, waardoor zaken waarin sprake is van seksuele activiteiten ná het overlijden van het slachtoffer, moeilijk zijn te traceren. Tot

» ***De categorisatie is onbetrouwbaar en we moeten rekening houden met het dark number***

Foto: ANP, Robert Vos

slot blijft ongeveer 20 procent van alle dodingen die jaarlijks in Nederland gepleegd worden onopgelost. Bij het weergeven van seksuele dodingen moet daarom rekening gehouden worden met het zogenaamde *dark number*. Er worden personen voor een langdurige periode vermist en sommige lichamen worden nooit gevonden. Mogelijk verklaart dit binnen de prostitutiesfeer een hoge prevalentie van onopgeloste dodingen (LePard et al., 2015).

Onderzoek naar de aard en incidentie van seksuele doding

Behalve dat een internationale definitie ontbreekt, is seksuele doding als apart type doding tevens nog onvoldoende gedocumenteerd en gedefinieerd in overheidsstatistieken. In de Europese statistieken zoals *The UN-CTS*, *The European Sourcebook*, *Eurostat*, *World Health Organization* (WHO) wordt er geen specifieke aandacht besteed aan seksuele doding. Het *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics* maakt verschil in de hoofdcategorie seksueel misbruik, maar de categorie seksuele doding ontbreekt (Aebi, et al., 2014). In het *Handbook of European Homicide Research* en in de *European Homicide Monitor* (EHM) worden door de landen Nederland, Duitsland, Finland, Zwitserland en Zweden wel aandacht besteedt aan seksuele doding (Birkel & Dern, 2013; Ganpat & Liem, 2013; Granath, et al., 2011; Markwalder & Killias, 2013). Op basis van eerder onderzoek kan gesteld worden dat het percentage seksuele dodingen in Europa tussen de 1 en 4 procent van de opgeloste dodingen ligt (Granath, et al., 2011).

In de Angelsaksische regio's is meer onderzoek naar seksuele doding uitgevoerd, waarbij de incidentie varieert van 0,2 procent in de Verenigde Staten tot 1 procent van alle dodingen in Australië, en tot 4 procent in het Verenigd Koninkrijk (James & Proulx, 2014; Mouzos, 2003). Wanneer we alleen naar dodingen kijken waar vrouwen het slachtoffer van zijn geworden, varieert de incidentie van 4 procent in New York tot wel 16 procent van alle vrouwen-

moorden in Zuid-Afrika (Abrahams et al., 2008; Frye et al., 2005; Greenall, 2012).

Seksuele dodingen in Nederland in 1992-2014

Om de aard en incidentie van seksuele dodingen in Nederland in kaart te brengen, hebben we reeds bestaande overzichten (Baas, 2011; Leistra & Nieuwbeerta, 2003; Nieuwbeerta & Leistra, 2007) voor de periode 1992-2006 aangevuld met een analyse van recent gepleegde zaken in de periode 2007-2014. De eerder gepubliceerde overzichten van 1992-2006 hebben gebruik gemaakt van ANP-persberichten, jaarlijkse overzichten van moord en doodslag van het weekblad *Elsevier*, het Moord & Doodslag Bestand van de dienst Nationale Recherche Informatie (NRI), het 'Violent Crime Linkage Analysis System (ViCLAS)' van de NRI, het databestand 'OM-data' van het Openbaar Ministerie, de gegevens van het Strafregister van de Dienst Centrale Justitiële Documentatie van het ministerie van Justitie, en tenslotte het bestand 'Moord in 1998' van het WODC (zie voor meer informatie Leistra & Nieuwbeerta, 2003; Nieuwbeerta & Leistra, 2007).

Voor de periode 2007-2014 hebben we gegevens verkregen uit ANP-persberichten. Jaarlijkse overzichten van moord en doodslag van het weekblad *Elsevier* vormden een belangrijke informatiebron; daarnaast werden de gegevens aangevuld met informatie uit Rechtspraak.nl en overige open bronnen. Door middel van de databank LexisNexis werd voorts gezocht naar specifieke gevallen uit deze lijsten met zoektermen als de plaatsnaam, datum gevolgd door 'dood', eventueel aangevuld met specifieke kenmerken van de casus.

Zaakkenkarakteristieken

In de provincies Noord-Holland (22%) en Zuid-Holland (18%) werden in de periode 1992-2014 de meeste seksuele dodingen gepleegd, waarbij Amsterdam en Rotterdam de lijst aanvoerden. Voorts laten de resultaten zien dat seksuele dodingen heterogeen van aard zijn. Dit wil zeggen dat de

Ontknoping zaak-Vaatstra.

dodgingen divers zijn en er niet in algemeenheden over kan worden gesproken: onder de geïdentificeerde seksuele dodingen is een grote variatie in modus operandi, dader-karakteristieken, slachtofferkarakteristieken en onderliggend motief.

Bijna de helft van de slachtoffers is om het leven gebracht door middel van wurging en/of verstikking. De hoge prevalentie van wurging kan mogelijk worden verklaard door de persoonlijke methode van het doden: het contact hierbij is intiem en geeft meer controle aan de dader (Beech, et al., 2005; Schlesinger et al., 2010). Het doden met een steekwapen was na wurging de meest gebruikelijke methode en werd in bijna een derde van de dodingen toegepast. Bijna de helft (44%) van de dodingen vond plaats in een woning en een kwart (26%) van de slachtoffers werd gedood op een openbare weg. In totaal bleef één op de vijf van de seksuele dodingen onopgelost – hier liet de plaats delict weliswaar overduidelijk tekenen van seksueel geweld zien, maar is de dader is tot op heden onbekend.

Slachtofferkarakteristieken

In totaal werden in de onderzochte periode 143 mensen slachtoffer van seksuele doding (105 vrouwen en 38 mannen), wat neerkomt op ongeveer 6 slachtoffers per jaar. Mannen liepen een kans van 0,21 per 100.000 om slachtoffer te worden van seksuele doding; bij vrouwen is die kans bijna drie keer zo hoog (0,56 per 100.000). Jeugdige slachtoffers onder de 18 jaar vormden bijna één vijfde van het totaal, en oudere slachtoffers van boven de 61 jaar vormden slechts één tiende van het totaal. In de leeftijdscategorie

van 20-40 jaar maken vrouwen aanzienlijk meer kans dan mannen om slachtoffer te worden van seksuele doding; hierbij was hun kans 1,17 per 100.000 vergeleken met een kans van 0,20 per 100.000 bij mannen.

Daderkarakteristieken

Op één uitzondering na zijn alle daders van seksuele dodingen mannen. Meer dan de helft van de daders was 20 tot 30 jaar oud ten tijde van het delict. Daarnaast bevond ongeveer één vijfde van de daders zich in de leeftijdscategorie van 31-40 jaar (18%) en was een kleiner deel jonger dan 20 jaar (15%). De motieven van de daders bestonden voornamelijk uit woede (24%) en daarnaast uit seksuele opwinding/bevrediging (21%). Twee op de drie (64%) daders waren autochtoon. Van ongeveer de helft (45%) van de daders is bekend dat zij ten tijde van het delict onder invloed waren van drank, drugs of een combinatie hiervan.

Conclusie

Seksuele dodingen worden gekenmerkt door mannelijke daders en vrouwelijke slachtoffers. Het merendeel van de slachtoffers werden om het leven gebracht door middel van wurging. De meeste dodingen vonden plaats in de grote steden. Seksuele doding karakteriseert zich – in overeenkomst met internationaal onderzoek – ook in Nederland als een heterogeen fenomeen.

Dit onderzoek geeft een basaal overzicht van seksuele dodingen in Nederland van de afgelopen jaren. Vervolgonderzoek dient nader in te gaan op de casuïstiek van de dodingen voor een breder inzicht in de aard van seksuele doding. Er moet rekening worden gehouden met een selectie-effect zolang het ontbreekt aan een eenduidig toegepaste definitie van seksuele doding. Er blijven veel dodingen onopgelost, deels door het ontbreken van een uniform systeem om zaken als seksuele dodingen gemakkelijk op te kunnen sporen. Helaas heeft dit vergaande consequenties voor de opsporing.

Tot slot: wat zijn de gevolgen voor de politieorganisatie?

In Nederland ontbreekt het aan een universele databron voor levensdelicten. Bij de verschillende politieregio's is er

» *Er is geen uniform registratiesysteem, dat heeft vergaande consequenties*

geen uniform registratiesysteem, met als het gevolg dat informatie en de mogelijkheden om gegevens met elkaar te verbinden ontbreken. Dit heeft gevolgen voor het zogeheten *dark number* van zaken met een mogelijk seksueel motief.

Ook op internationaal niveau ontbreekt het nog aan een registratiesysteem voor seksuele doding. Hoewel het Federal Bureau of Investigation (FBI) in de Verenigde Staten gebruik maakt van het Violent Criminal Apprehension Program (ViCAP)-systeem, wordt dit in de praktijk weinig toegepast (Newton, 2008). In Canada is het systeem Violent Crime Linkage Analysis System (ViCLAS) ontworpen, wat een groter succes heeft. De voornaamste reden is dat in de Verenigde Staten het gebruik van het systeem niet verplicht is en in Canada wel (Miller, 2015).

Literatuurlijst

- Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik. (31 December 2014).
- Wet- en regelgeving - Aanwijzing opsporing en vervolging inzake seksueel misbruik - BWBR0029026. Opgeroepen op 28 Juni 2015, van wetten.overheid.nl: http://wetten.overheid.nl/BWBR0029026/Bijlage5/geldigheidsdatum_29-06-2015.
- Aebi, F. M., Akdeniz, G., Barclay, G., Campistol, C., Caneppele, S., Gruszczynska, B., et al. (2014). *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*. Helsinki: European Institute for Crime Prevention and Control.
- Baas, M. (2011). *Seksuele doding in Nederland, Een onderzoek naar de aard en incidentie van seksuele dodingen in Nederland gedurende de periode 1992-2009*. Niet-gepubliceerde Master Thesis. Leiden: Universiteit Leiden.
- Beauregard, E., & Martineau, M. (2012). A Descriptive Study of Sexual Homicide in Canada: Implications for Police Investigation. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 57 (12), 1454–1476.
- Beech, A., Fisher, D., & Ward, T. (2005). Sexual Murderers' Implicit Theories. *Journal of Interpersonal Violence*, 20(11), 1366-1389.
- Birkel, C., & Dern, H. (2013). Homicide in Germany. In M. Liem, & W. A. Pridemore, *Handbook of European Homicide Research: Patterns, Explanations, and Country Studies* (pp. 313-328). New York: Springer.
- Folino, J. (2000). Sexual Homicides and Their Classification According to Motivation: A Report From Argentina. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 44 (6), 740-750.
- Frye, V., Hosein, V., Blaney, S., & Wilt, S. (2005). Femicide in New York City; 1990 to 1999. *Homicide Studies*, 9 (3), 204-228.
- Ganpat, S., & Liem, M. (2013). Homicide in the Netherlands. In M. Liem & W. Pridemore (Eds.), *Handbook of European Homicide Research; Patterns, Explanations, and Country Studies* (pp. 329-339). New York: Springer.
- Granath, S., Hagstedt, J., Kiviuri, J., Lethi, M., Ganpat, S., Liem, M., et al. (2011). *Homicide in Finland, the Netherlands and Sweden A First Study on the European Homicide Monitor Data*. Stockholm: The Swedish National Council for Crime Prevention.
- Greenall, P. (2012). Understanding sexual homicide. *Journal of Sexual Aggression*, 18 (3), 338-354.
- Greenall, P., & Wright, M. (2015). Exploring the criminal histories of stranger sexual killers. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 26 (2), 242-259.
- Kerr, K., Beech, A., & Murphy, D. (2013). Sexual homicide: Definition, motivation and comparison with other forms of sexual offending. *Aggression and Violent Behavior*, 18, 1-10.
- Kong, R., Johnson, H., Beattie, S., & Cardillo, A. (2003). Sexual offences in Canada. *Juristat Canadian Centre for Justice Statistics*, 23 (6), 1-26.
- Leistra, G., & Nieuwbeerta, P. (2003). *Moord en doodslag in Nederland 1992-2001*. Amsterdam: Prometheus.
- LePard, D., Demers, S., Langan, C., & Rossmo, K. (2015). Challenges in serial murder investigations involving missing persons. *Police Practice and Research: An International Journal*, 16 (4), 328-340.
- Miller, T. C. (2015, July 30). *The FBI Built a Database That Can Catch Rapists – Almost Nobody Uses It*. Opgeroepen op 10 8, 2015, van Pro Publica Journalism in the Public Interest: <https://www.propublica.org/article/the-fbi-built-a-database-that-can-catch-rapists-almost-nobody-uses-it>
- Mouzos, J. (2003). Homicide in the Course of Other Crime in Australia. *Trends & Issues in Crime and Justice* (252), 1-6.
- Newton, M. (2008). *Criminal Investigations: Serial Killers*. New York: Infobase Publishing.
- Nieuwbeerta, P. & Leistra, G. (2007). *Dodelijk geweld. Moord en doodslag in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.
- Ressler, R., Burgess, A., & Douglas, J. (1988). *Sexual Homicide: Patterns and Motives*. New York: The Free Press.
- Schlesinger, L., Kassen, M., Mesa, B., & Pinizzotto, A. (2010). Ritual and Signature in Serial Sexual Homicide. *The journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 38 (2), 239-246.
- Smit, P., de Jong, R. R., & Bijleveld, C. C. (2013). Homicide Data in Europe: Definitions, Sources, and Statistics. In M. Liem, & W. A. Pridemore, *Handbook of European Homicide Research: Patterns, Explanations, and Country Studies* (pp. 5-23). New York: Springer.

Noot

- 1 Wanneer de term doding wordt gebruikt refereert dit zowel naar moord (Art. 289 en 291 W.v. Str.Sr.) als naar doodslag (Art. 287, 288 en 290 W.v. Str.).